

Карпатська Україна 1938–1939

Знавець та експерт із центральноєвропейських питань, відомий британський історик-славист Роберт Сітон-Вотсон у статті, що була надрукована 30 жовтня 1938 р. в тижневику «Reynold's News», назвав Карпатську Україну ключем до будь-якої великої політики у Східній Європі. Справді, місце українського питання в міжнародній політиці напередодні Другої світової війни годі зрозуміти без звернення до історії Карпатської України – невеликого державного утворення, що існувало в рамках Другої Чехо-Словацької республіки в 1938–1939 роках. Його поява на політичній мапі континенту в період «чехословацької кризи» призвела до актуалізації українського питання – найбільшої нерозв'язаної національної проблеми в міжвоєнній Європі.

Стратегічне значення Карпатської України та українського питання для європейської політики бачив Йосиф Сталін. У виступі на XVIII з'їзді ВКП(б) 10 березня 1939 р. він запідозрив західну пресу в навмисному спекулюванні темою Карпатської України заради погіршення взаємин між СРСР і Третім Рейхом:

Схоже, що метою цього підозрілого шуму було викликати гостру реакцію Радянського Союзу проти Німеччини, отруїти атмосферу та спровокувати конфлікт з Німеччиною без виразних для цього причин. Звісно, цілком імовірно, що є в Німеччині божевільні, які мріють приєднати слона, себто радянську Україну, до комахки, себто так званої Карпатської України... Але якщо відкинути божевільних і звернутися до нормальних людей, то невже не ясно, що смішно й безглуздо говорити про приєднання радянської України до так званої Карпатської України?

Гітлер, який на початку 1939 року ще вагався, котрий напрямок експансії йому вибрати: західний чи східний, – сприйняв слова Сталіна про відсутність причин для ворогування між СРСР і Третім Рейхом як прозорий сигнал. Фюрер прийняв пропозицію замирення, яку висунув Сталін, що означало вибір напрямку удару – проти Франції та її союзників, у першу чергу проти Польщі. Фіналом процесу, який започаткувала березнева промова советського диктатора, став пакт Ріббентропа – Молотова – союз двох тоталітарних держав, які розв'язали Другу світову війну.

Історія Карпатської України є яскравим прикладом перехресної історії. Її вивчення неможливе без вивчення транснаціональних взаємозалежностей між різними політичними і міжнародними акторами та їхніх взаємовпливів. Перебуваючи в епіцентрі драматичних подій, ця невеличка гірська країна на межі 1938–1939 років стала справжньою європейською «больовою точкою», адже зачіпала інтереси відразу кількох ключових гравців – ЧСР, Угорщини, Польщі, Німеччини, СРСР, Румунії, Італії, Британії та Франції.

Для всебічного висвітлення проблеми Карпатської України в рамках видавничої серії «Україна. Європа: 1921–1939» започатковуємо підсерію «Карпатська Україна в європейській політиці зламу 1938–1939». У її рамках публікуватимуться документи із закордонних архівів, які дозволять по-новому подивитися на історію Карпатської України і місце українського питання в європейській політиці напередодні Другої світової війни та вписати цей невеликий сюжет української історії в європейський контекст. У цьому проекті ми вирішили зосередитися на країнах, які зберігають найбільші корпуси документів із теми. Це насамперед Чехія, Польща, Німеччина, Угорщина та Велика Британія.

Оля Гнатюк
Олександр Пагіря
Мирослав Чех